

บทคัดย่อ

งานศึกษาวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างกลไกบริหารจัดการอาชีพเกษตรกร วัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณโดยศึกษาปัญหาทางเศรษฐกิจจากฐานอาชีพการเกษตรที่เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆ ในวิถีชีวิตของชุมชนเผ่าปากาเกะญอบ้านหนองเต่า ศึกษาค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจบนฐานการผลิตอาหารปลอดภัยที่เชื่อมโยงกับตลาดทางเลือกและศึกษากลไกการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณตลอดจนการสร้างการเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยพลังของคนในชุมชน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การเสวนาเจาะลึกปัญหา (Focus group) การศึกษาอบรมศาสนาธรรมเชิงปฏิบัติการ การไตร่ตรองรำพึงภาวนา (Reflection Contemplation) และการวิเคราะห์ผ่านกระบวนการ SWOT และการปฏิบัติโครงการ จากนั้นถ่ายทอดบทเรียนรู้นำมาศึกษาวิเคราะห์สรุปผล เขียนพรรณนาและตรวจสอบจากผู้รู้อีกครั้งก่อนทำเป็นรูปเล่มที่สมบูรณ์

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าปัญหาทางเศรษฐกิจจากอาชีพการเกษตรที่เชื่อมโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆ ในวิถีชีวิตของชุมชนปากาเกะญอบ้านหนองเต่า สืบเนื่องมาจากประวัติโครงการของชุมชนที่ยาวนานกว่า 200 ปี ที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายหมู่บ้านตามวิถีการผลิตไร่หมุนเวียน จากการเกิดโรคระบาดเจ็บไข้ได้ป่วยและภัยธรรมชาติที่ถือว่าบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านนั้นไม่เหมาะสม เจ้าที่ เจ้าทางไม่อนุญาต กับอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพจากที่อื่นมาอยู่เป็นกลุ่มค้าขาย ที่มีการเอาเปรียบและกดขี่แย่งชิงที่ประสบปัญหาภัยแล้งข้าวไม่พอกิน ชุมชนบ้านหนองเต่าเองมีวิถีการผลิตข้าวเป็นหลักและเลี้ยงหมู ไก่ ไก่เลี้ยงที่เหลือขาย กับการรับจ้างกันในชุมชนและระแวกหมู่บ้านเพื่อมีรายได้เสริม การเลี้ยงสัตว์วัว ควาย น้อยมากอันเนื่องมาจากพื้นที่ส่วนใหญ่ที่มีประมาณครอบครัวละ 1-5 ไร่ ที่เก็บไว้ทำเกษตร อีกทั้งฤดูแล้งขาดแคลนน้ำจึงทำให้ทำเกษตรได้ในช่วงฤดูฝนเท่านั้น ปีพ.ศ. 2513 เป็นช่วงที่ UN นำโครงการเกษตรเชิงพาณิชย์ เข้ามาสู่หมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านปลูกขายทดแทนการปลูกฝิ่น (ที่ไม่ใช่ทุกครัวเรือนปลูก) การผลิตพืชผักพาณิชย์ต้องการผลผลิตดี สวยงามตามความต้องการของตลาด จึงมีการใช้ปุ๋ย ใช้ยาฆ่าแมลงหรือสารเคมีทำให้สภาพดิน น้ำ ป่า ที่ถูกนำมาใช้เสื่อมโทรมลง เกิดภาวะความเสื่อมของธรรมชาติ สัตว์น้ำสูญพันธุ์ ผู้ผลิตสุขภาพเสีย คนสุดตมละอองสารเคมีตลอดมา ต่อมาทางโครงการหลวงได้เข้ามาสานต่อและมีการควบคุมการใช้สารเคมีให้ลดลง ผลผลิตที่ได้ต้องอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน จึงมีการคัดผลผลิตที่ได้เกรด ส่วนที่ตกเกรด ผู้ผลิตจะขายให้พ่อค้าคนกลางที่ไร้ราคาตามใจชอบ การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ต้องให้เวลาดูแลเอาใจใส่และเร่งรีบ ทำให้ปัญหาที่ตามมาคือการต้องช่วยตนเอง ตัวใครตัวมัน การช่วยเหลือค่อยหมดไปและเกิดการจ้างงานกันในชุมชน ความสัมพันธ์ของผู้คนเริ่มห่างออกทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน ความสามัคคีจึงอยู่ในวงจำกัด เกิดปัญหาหนี้สิน การหย่าร้าง คนรุ่นใหม่ขาดรากฐานความเชื่อและวัฒนธรรมชุมชนที่ขาดการสืบทอด อันเนื่องจากผู้นำ (ฮีโซ) ที่มีหลายกลุ่มเพราะสืบทอดตามสายเลือด และไม่มี การส่งต่อในวิถีการผลิตที่เปลี่ยนไป

ความสำนึกถึงการหันกลับ (U-turn) มาไตร่ตรองมองดูชีวิต (Reflection Contemplation) เกิดขึ้นเมื่อชุมชนส่วนที่ยังมีฐานความเชื่อและวัฒนธรรมได้รับการศึกษาอบรมศาสนาธรรม ฝึกปฏิบัติการทำเกษตรอินทรีย์ การทัศนศึกษาดูงาน ทั้งที่ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาธรรมที่สันกำแพง ที่ศูนย์สังคัมสังฆมณฑล เชียงใหม่ ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้และที่อำเภอดอยสะเก็ดที่เขามีกาการปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ การรำพึงภาวนา ไตร่ตรองจากฐานความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนที่เดิมมีวิถีชีวิตการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มีอากาศที่ปลอดสารพิษ มีความสัมพันธ์กันในชุมชนที่ช่วยเหลือกันกับวิถีแห่งการเอาเปรียบการทำลายธรรมชาติและปัญหาต่างๆที่ตามมา จึงนำมาซึ่งการร่วมเสวนาเจาะลึกปัญหา (Focus group) และการ

ทำ SWOT เพื่อหาแนวทางแก้ไขโดยผ่านการทำโครงการ 3 โครงการ คือการแก้ปัญหาพื้นฐานเรื่องน้ำด้วยการขุดสระน้ำไว้ใช้ชีวิตหน้าแล้ง การทำเกษตรอินทรีย์ผลิตอาหารปลอดภัย การนำตลาดทางเลือกเพื่อการหาตลาดในการบริหารจัดการเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณที่ซึ่งก็นำไปสู่ผลแห่งการเรียนรู้ที่พบว่า การแก้ไขปัญหาที่เริ่มจากฐานของชุมชนนั้นสำคัญเป็นการมองดูต้นทุนที่ชุมชนมีอยู่ ทั้งด้วยความเชื่อ ศาสนธรรม วัฒนธรรม พื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ในวิถีการผลิตเดิม เพื่อมีการฟื้นฟูอาชีพการเลี้ยงสัตว์มาใหม่ด้วยการต่อยอดจากความรู้ใหม่บนฐานอาชีพเกษตรวัฒนธรรมทำให้มีทางออกที่ก่อให้เกิดการให้คุณค่าและความหมายต่อการมีชีวิตอยู่ร่วมกัน การยืนหยัดในวิถีการผลิตนี้อย่างต่อเนื่องและหลากหลายผสมผสาน สามารถหาตลาดทางเลือกได้บนฐานของความซื่อสัตย์ ไม่เอาเปรียบหรือเอากำไรมากเกินไป การร่วมกันดูแลความสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า ช่วยให้การผลิตผักปลอดภัยสามารถผลิตได้ตลอดปี การเปิดให้พื้นที่เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ ก่อให้เกิดความมั่นใจและขยายผลต่อตลาดทางเลือก แม้จะเป็นทำเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ใหญ่โต แต่ก็อยู่ได้อย่างภาคภูมิใจที่คิดหาคำตอบของชีวิตที่ไม่ได้หลงทางไปกับความเจริญมันคั่งทางเทคโนโลยีอย่างที่คุณส่วนใหญ่กำลังหลงทาง เกษตรวัฒนธรรมเป็นแนวทางหนึ่งในการคืนความศักดิ์สิทธิ์ให้กับแผ่นดิน ขับเคลื่อนสังคมเกษตรที่มีธรรมะสู่กับทุนนิยม บริโภคนิยม

“การที่เราจะทำเกษตรต้องเริ่มต้นที่ใจ สิ่งมีชีวิตบนโลกนี้ไม่ใช่มีแต่สัตว์ มีแต่มนุษย์ แม้แต่ระบบนิเวศสิ่งเล็กๆ ทุกอย่างเขาก็มีชีวิต มีลมหายใจมีการสืบทอด”(คำพูดของเจริญ ดิनु เกษตรรุ่นใหม่ชุมชนบ้านหนองเต่า) อย่างไรก็ตามการสร้างกลไกบริหารจัดการอาชีพเกษตรวัฒนธรรมและตลาดทางเลือกเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณของชุมชนปากแอมบ่อบ้านหนองเต่าคงจะสืบทอดและขยายผลต่อไป